

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ЗМІСТ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ СКЛАДНИКИ

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE: CONTENT AND FUNCTIONAL COMPONENTS

УДК 336.64

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.46-33>

Ситник Н.С.

д.е.н., професор кафедри державних та місцевих фінансів

Львівський національний університет імені Івана Франка

Джиговська Л.І.

магістр

Львівський національний університет імені Івана Франка

Sytnik Natalia

Lviv National University of Ivan Franko

Dzyhovska Liliia

Lviv National University of Ivan Franko

У статті досліджено сутність фінансової безпеки підприємства в сучасних економічних умовах. Визначено її зміст та виявлено проблеми, які перешкоджають позитивним результатам функціонування та розвитку підприємства. Обґрунтовано значущість ролі фінансової безпеки підприємства. Виділено її функціональні складники: ефективність управління, платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність, інвестиційну привабливість. Розглянуто необхідність аналізу фінансового стану підприємства та його взаємозв'язок з фінансовою безпекою. Проаналізовано чинні методики для здійснення оцінки фінансової безпеки та запропоновано структурно-логічну схему аналізу її рівня. Розглянуто систему кількісних та якісних показників для визначення фінансової безпеки підприємства. Запропоновано комплексну оцінку рівня фінансової безпеки підприємства, яка базується на визначенні показників з урахуванням кожного з функціональних складників. **Ключові слова:** підприємство, фінансова безпека, функціональні фінансові індикатори, інтегральний показник.

В статье исследована сущность экономической безопасности предприятия в современных

экономических условиях. Определено ее содержание и выявлены проблемы, которые препятствуют положительным результатам функционирования и развития предприятия. Обоснована значимость роли финансовой безопасности предприятия. Выделены ее функциональные составляющие: эффективность управления, платежеспособность, финансовую устойчивость, деловую активность, инвестиционную привлекательность. Рассмотрена необходимость анализа финансового состояния предприятия и его взаимосвязь с финансовой безопасностью. Проанализированы действующие методики для оценки финансовой безопасности и предложена структурно-логическая схема анализа ее уровня. Рассмотрена система количественных и качественных показателей для определения финансовой безопасности предприятия. Предложена комплексная оценка уровня финансовой безопасности предприятия, основанная на определении показателей с учетом каждой из функциональных составляющих.

Ключевые слова: предприятие, финансовая безопасность, функциональные финансовые индикаторы, интегральный показатель.

The article investigates the essence of financial security of an enterprise in modern economic conditions. Its content has been identified and problems that hinder the positive results of functioning and development of the enterprise have been identified. The concept of "financial security of the enterprise" should take into account the essence of financial security of the state, because it has an impact on the state of development of the financial and credit sphere. This state is characterized by the balance and quality of the aggregate of financial instruments, technologies and services, resilience to internal and external negative factors, as well as the creation of competitive goods and services and the need for sufficient amounts of financial resources needed for all economic entities and the population. Significance of the role of financial security of the enterprise is substantiated. Its functional components are distinguished: efficiency of management, solvency and financial stability, business activity, investment attractiveness. The necessity to analyze the financial condition of the enterprise and its relationship with financial security is considered. Depending on the direction of exposure and the sources of their origin, factors may influence internal or external financial security, which together determine the overall state of financial security of the enterprise. Also, the financial security of an enterprise is prone to the influence of exacerbating and destabilizing factors, both external and internal, which, in their totality, relate to three components of the economic process: means of generating income; methods of preserving assets and ways of spending income. The current methods for the financial security assessment are analyzed and a structural and logical scheme of its level analysis is proposed. The system of quantitative and qualitative indicators for determining the financial security of the enterprise is considered. The complex estimation of the level of financial security of the enterprise is offered, which is based on the determined indicators taking into account each of the functional components.

Key words: enterprise, financial security, functional financial indicators, integral indicator.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки здійснення підприємницької діяльності є надзвичайно складним, тому потребує від суб'єктів господарювання створення ефективної політики щодо управління з метою визначення відповідної стратегії, що дасть змогу розвиватися підприємству в майбутньому, і пошуку інструментів та конкурентних переваг, які зможуть реагувати на зміни у зовнішньому середовищі.

Поняття «фінансова безпека підприємства» має враховувати сутність фінансової безпеки держави, адже це впливає на стан розвитку фінансово-кредитної сфери. Цей стан характеризується збалансованістю й якістю фінансових інструментів, достатнім обсягом фінансових ресурсів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх

чинників, а також створенням конкурентоспроможних товарів та послуг, які необхідні суб'єктам господарювання й населенню.

Сьогодні фінансово-економічна ситуація в Україні вимагає динамічного зростання ролі управління діяльністю підприємства та визначення виважених кроків із боку керівництва. Такі умови зумовлені тим, що саме ефективний розвиток підприємства, стан операційної та інвестиційної діяльності, впровадження інновацій, постійна модернізація оснащення впливають на оновлення продукції і, відповідно, на фінансову безпеку як підприємства, так і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі категорія «фінансова безпека підприємства» відображена як складова час-

тина економічної безпеки, хоча дане поняття має і самостійне значення. В Україні та світі питанням сутності фінансової безпеки підприємства приділяли увагу такі вчені, як: І.О. Бланк, Т.Г. Васильців, К.С. Горячева, Л.І. Донець, В.Д. Дорофеев, А.А. Драга, М.М. Ермошенко, С.М. Ілляшенко, Т.М. Іванюта, Г.В. Козаченко, В.А. Ліпкан, В.П. Мак-Мак, Р.С. Папехін, В.П. Пономарьов та ін.

Постановка завдання. У статті визначено поняття «фінансова безпека підприємства», її функціональні складники та проведено аналіз методики оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна політична та економічна ситуація в Україні, зміна влади, неконкурентоспроможність національних товаровиробників, застарілі технології, відсутність єдиного законодавства та зменшення інвестиційних ресурсів сильно впливають на фінансову безпеку підприємства [1]. Проте, з іншого боку, український ринок перебуває на перехідному етапі розвитку, де багато механізмів не є відрегульованими та немає чіткого захисту інтересів підприємницьких структур.

Усе це вказує на актуальність поняття «фінансова безпека підприємства» і необхідність розроблення єдиного механізму її оцінки з урахуванням функціональних складників.

У науковій праці І.О. Бланка під фінансовою безпекою підприємства розуміють «кількісно й якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному й перспективному періоді» [2].

К.С. Горячева акцентує, що фінансова безпека підприємства – це «...фінансовий стан, який характеризується збалансованістю й якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії та завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [3].

Законом України «Про основи національної безпеки України» визначено, що фінансова безпека підприємства – це захищеність життєво важливих інтересів підприємства, за якої забезпечуються його сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз економічним інтересам [4].

Головна мета фінансової безпеки підприємства полягає у необхідності забезпечення гарантій для стабільного та максимально ефективного його функціонування та забезпечення необхідного потенціалу в майбутньому.

На формування фінансової безпеки підприємства впливає низка зовнішніх і внутрішніх чинників, а саме: військові дії на Сході країни, стан грошово-кредитної системи і, відповідно, економіки у цілому, інвестиційний клімат та досконалість законодавства, організація менеджменту, наявність боргових зобов'язань у підприємств тощо.

При цьому слід ураховувати значення функціональних складників у визначенні значущості ролі фінансової безпеки підприємства. Основними функціональними складниками є ефективність управління, платоспроможність і ліквідність, фінансова стійкість, ділова активність та інвестиційна привабливість підприємства. Саме від них залежать фінансовий стан, розвиток та фінансова безпека підприємства у цілому.

У науковій літературі існує безліч підходів до визначення сутності фінансової безпеки та основних її складників, а це, своєю чергою, породжує формування значної кількості методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

На рис. 1 нами наведено основні методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства.

Два методи, на нашу думку, найбільше характеризують фінансову безпеку підприємства: оцінка фінансового стану підприємства та визначення інтегрального показника (модель Альтмана).

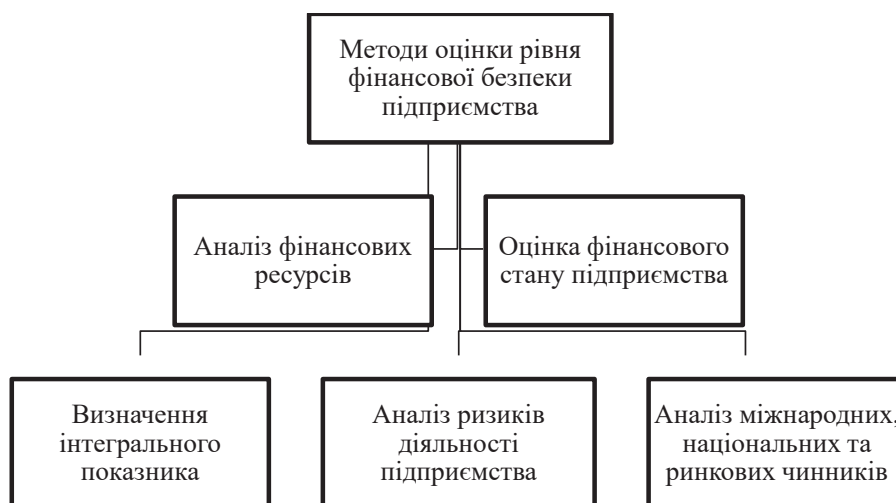

Рис. 1. Групування методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Процес оцінювання фінансової безпеки підприємства складається з декількох етапів. Перший етап охоплює визначення видів та низки причин, що мають негативний вплив на діяльність підприємства. Усі ці чинники можуть мати як суб'єктивний, так і об'єктивний характер [6]. До суб'єктивних можна віднести внутрішні та зовнішні впливи, в основі яких лежать усвідомлені дії людей та інших суб'єктів ринку з метою нанесення шкоди підприємству та його фінансово-економічному стану, а також недобросовісне управління чи неефективна робота працівників підприємства.

Другий етап – це процес оцінки фінансової безпеки підприємства, який включає визначення його фінансового стану та оцінку рівня фінансової безпеки, адже саме від них і залежить фінансова безпека підприємства.

Під фінансовим станом підприємства розуміють ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності, а також своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями [7]. При цьому детально аналізують усі можливі загрози, можливі збитки та негативні впливи на безпеку підприємства, а також здійснюється прогнозування діяльності підприємства в майбутньому. Для забезпечення максимального ефекту щодо запобігання зарозам кожне підприємство має мати у своєму розпорядженні єдину систему збору, аналізу та оцінки інформації про стан її безпеки з метою поліпшення фінансового стану підприємства та виявлення фінансових резервів.

У процесі оцінки стану та рівня фінансової безпеки підприємства аналізують:

1) фінансову звітність і результати роботи підприємства (платоспроможність, ліквідність, ділову активність, фінансову незалежність, кредитоспроможність, структуру й використання капіталу та прибутку);

2) конкурентний стан підприємства на ринку (частку ринку, якою володіє суб'єкт господарювання, впровадження інновацій, вплив науково-технічного прогресу, рівень управління підприємством).

Узагальнюючи все вищезазначене, можна виокремити показники, за допомогою яких можливо оцінити фінансову безпеку підприємства та визначити його фінансовий стан (табл. 1).

Окрім того, на нашу думку, важливими є показники, які безпосередньо вказують на фінансову стійкість та платоспроможність підприємства: зниження ліквідності, підвищення дебіторської та кредиторської заборгованості, зниження фінансової сталості підприємства.

Під час оцінювання фінансової безпеки підприємства необхідно звернути увагу на потребу визначення саме рівнів безпеки, які аналізують характер та ступінь розвитку негативних тенденцій [9]. Так, розглядаючи фінансовий складник, необхідно використовувати нормативні та порогові значення показників, які свідчать про передкризовий, кризовий та критичний стан підприємства.

Для порівняння у табл. 2 нами представлено показники фінансової стійкості підприємств та їх нормативні значення за 2015–2018 рр.

Таблиця 1

Показники визначення фінансової безпеки та фінансового стану підприємства

Платоспроможність:	Ділова активність:
– коефіцієнт абсолютної ліквідності; – коефіцієнт швидкої ліквідності; – коефіцієнт загальної ліквідності	– оборотність активів; – оборотність запасів; – середній термін оплати дебіторської заборгованості; – середній термін оплати кредиторської заборгованості
Фінансова стійкість:	Прибутковість:
– коефіцієнт фінансової незалежності; – коефіцієнт фінансового ризику; – коефіцієнт маневреності власного капіталу; – коефіцієнт фінансової стійкості	– чистий прибуток; – рентабельність

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Таблиця 2

Показники фінансової стійкості на підприємствах за 2015–2018 рр.

Показники	Нормативне значення	Роки			
		2015	2016	2017	2018
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,5	0,45	0,42	0,41	0,39
Коефіцієнт фінансового ризику	≤1	1,18	0,99	0,89	0,92
Коефіцієнт маневреності	>0.1	0,8	1,48	1,94	1,85
Коефіцієнт фінансової стійкості	1	0,41	0,84	0,58	0,56

Джерело: розроблено авторами за даними [10]

За період 2016–2018 рр., коефіцієнт фінансової стійкості зменшився та є нижчим за нормативне значення показника, що свідчить про зниження як вартості власного капіталу, так і фінансової стійкості підприємств загалом.

Велике значення для стійкого фінансового стану та розвитку підприємства має власний капітал. Чим більша частка власного капіталу і менша позикового, тим менший фінансовий ризик для підприємства. Але, як показує практика, ефективність використання позикового капіталу вища, ніж ефективність використання власного.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що позикові кошти використовуються з чітко визначеною метою й їх отримання стимулює позичальника до досягнення своєї мети і повернення боргу; позикові кошти беруться під певний відсоток, що ще більше підвищує відповідальність перед кредитором за повернення боргу; юридичне оформлення документів про строковість надання позичених коштів означає юридичну і матеріальну відповідальність за їх повернення [11].

Значна частина підприємств нераціонально приймають управлінські рішення, неефективно ведуть діяльність підприємства та не слідкують за його фінансовим станом. На це вказує збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості і зниження рівня рентабельності, що, своєю чергою, призводить до банкрутства таких підприємств. Одним із методів аналізу визначення рівня фінансової безпеки є модель Альтмана.

Саме ця формула є оцінкою визначення ступеня ризику банкрутства підприємства, де враховано робочий капітал (X_1), нерозподілений прибуток (X_2), операційний прибуток (X_3), ринкову вартість акцій (X_4) та чистий дохід від реалізації (X_5):

$$Z = 0,717 \times X_1 + 0,847 \times X_2 + 3,107 \times X_3 + 0,420 \times X_4 + 0,998 \times X_5 \quad (1)$$

Якщо $Z < 1,23$, то підприємство вважається банкрутом; за значення Z у межах $1,23-2,89$ ситуація є невизначеною; $Z > 2,9$ – підприємство вважається фінансово стабільним.

Для оцінки ступеня ризику банкрутства нами використано статистичні дані чотирьох промислових підприємств України за 2015–2017 рр. їхньої діяльності.

Проведені розрахунки вказують на те, що дані підприємства не є в зоні ризику банкрутства і навіть перевищують нормативні значення у два рази.

Однак, ураховуючи політичну та економічну ситуацію в країні, недосконалість законодавства та недосконалий інвестиційний клімат, можна стверджувати, що сьогодні всі ці показники не відображають ступінь ризику і, як наслідок, необхідне запровадження такої методики, яка б ураховувала можливість забезпечення ефективності

Таблиця 3

Розрахунок коефіцієнтів ймовірності банкрутства за моделлю Е. Альтмана

	Роки		
	2015	2016	2017
X_1	-0,07	0,13	0,1
X_2	0,13	0	-0,06
X_3	0,15	0	-0,05
X_4	2,66	1,7	1,2
X_5	3,9	3,44	2,99
Z	5,06	4,23	3,5

Джерело: розроблено авторами за даними [12]

підприємницької діяльності з урахуванням розвитку держави у цілому.

Третій етап оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки характеризується впливом конкурентного середовища підприємства. Основними показниками, які характеризують його основні конкурентні переваги, є динаміка обсягів продажу, розподіл ринку, стан і динаміка асортименту товарів та їхні основні споживчі характеристики, співвідношення «ціна/якість», маркетингова стратегія та цінова політика, які реалізуються підприємством. При цьому важливим є визначення стратегії розвитку підприємства, можливих переваг у виробництві продукції та наданні послуг, технологічного потенціалу, організаційного менеджменту.

Узагальнюючи всі можливі чинники та методи, можна створити єдиний алгоритм оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства (рис. 2).

Основною проблемою, на нашу думку, для кожного підприємства є досягнення певної фінансової стійкості, яка б забезпечила йому безперерйну роботу з метою максимізації прибутку та розвитку в майбутньому. Використовуючи даний алгоритм оцінювання, можна здійснювати не тільки контроль над діяльністю підприємства, а й постійний моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз, що негативно впливають на його фінансові, трудові та матеріальні ресурси.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, фінансова безпека підприємства є багатоаспектним та складним поняттям і потребує більш детального вивчення.

Процес управління фінансовою безпекою підприємства передбачає наявність взаємопов'язаних функціональних елементів та забезпечення процедури підбору, систематизації та вивчення даних про фінансові ресурси, рівень платоспроможності і ліквідності, планування й здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства, впровадження різноманітних інновацій на всіх стадіях виробництва товарів чи надання послуг із метою підвищення рівня рентабельності.

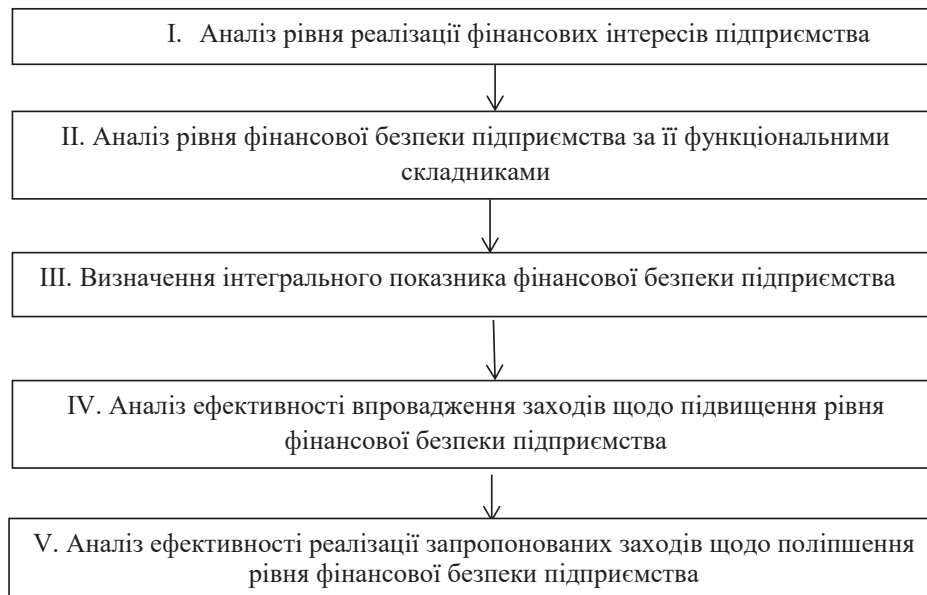

Рис. 2. Алгоритм оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Ураховуючи зарубіжний досвід, сучасну політичну та економічну ситуацію в Україні, важливо провести цільову державну підтримку, що дасть змогу зміцнити як фінансову безпеку підприємств, так і країни у цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення. Львів : Арал, 2012. 384 с.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев : Ника-центр, Эльга, 2004. 784 с.
3. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство. Київ : Національна академія управління, 2015. 232 с.
4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 26.10.2019).
5. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємництва : навчальний посібник. Київ, 2013. 239 с.
6. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємництва: сутність та механізм забезпечення. Київ : Лібра, 2013. 280 с.
7. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2013. № 8. С. 65–67.
8. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навчальний посібник. Львів, 2015. 380 с.
9. Орлик О.В. Напрямки формування надійної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та управління* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 16–17 січня 2014 р. Дніпро, 2014. С. 306–309.

10. Лишенко М.О. Аналіз фінансової стійкості підприємства як елемента забезпечення фінансової стабільності роботи підприємства. *Економічні науки*. 2018. № 12. С. 49–56.

11. Фінанси різних форм бізнесу / Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми, 2015. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 28.09.2019).

12. Статистична інформація Державної служби статистики. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2019).

REFERENCES:

1. Vasylytsev T. G. (2012) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnenia* [Economic security of Ukrainian enterprise: strategy and mechanism of strengthening]. Lviv: Aral. (in Ukrainian)
2. Blank, Y. A. (2004). *Upravlenie finansovoy bezopasnost'yu predpriyatiya*. [Enterprise Financial Security Management] Kyiv: El'ha, Nyka-Tsentr. (in Russian)
3. Yermoshenko M. M., Goryacheva K. S. (2015) *Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky: derzhava i pidpriemstvo* [Financial component of economic security: the state and the enterprise]. Kyiv: National Academy of Management. (in Ukrainian)
4. Pro osnovy natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 № 2469-VIII [On the basics of national security of Ukraine: Law of Ukraine of 21.06.2018 № 2469-VIII]. *Verkhovna Rada Ukrayiny*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (accessed 26 October 2019).
5. Donetsk L. I., Vashchenko N. V. (2013) *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Economic security of entrepreneurship: a textbook for university students]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)

6. Kozachenko G. V., Ponomaryov V. P., Lyashenko O. M. (2013) *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of entrepreneurship: the essence and mechanism of security]. Kyiv: Libra. (in Ukrainian)

7. Goryacheva K. S. (2013) *Finansova bezpeka pidpriemstva. Sutnist ta mistse v systemi ekonomichnoi bezpeky* [Financial security of the enterprise. The essence and place in the economic security system]. Economist, vol. 8, pp. 65-67.

8. Moiseenko I. P., Marchenko O. M. (2015) *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: navchalnyi posibnyk* [Management of financial and economic security of the enterprise: a textbook]. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. (in Ukrainian)

9. Orlik O. V. (2014) *Napriamky formuvannia nadiinoi systemy ekonomichnoi bezpeky subiektyv hospodariuvannia* [Directions of formation of a reliable system of economic security of economic entities]. Proceedings of the Socio-economic

aspects of economic development and management (Ukraine, Lviv, January 16-17, 2014), Dnipro, pp. 306-309.

10. Lyshenko M. O. (2018) *Analiz finansovoi stiikosti pidpriemstva yak elementu zabezpechennia finansovoi stabilnosti roboty pidpriemstv* [Analysis of the financial stability of the enterprise as an element of ensuring the financial stability of the enterprise]. Economic sciences, vol. 12, pp. 49-56

11. State Higher Education Institution "Ukrainian Banking Academy of the National Bank of Ukraine" (2015) *Finansy riznykh form biznesu* [Finances of various forms of business], Sumy: State Higher Education Institution "Ukrainian Banking Academy of the National Bank of Ukraine" (accessed 28 September 2019).

12. Statystychna informatsiya Derzhavnoyi sluzhby statystyky [Statistical information of the State Statistics Service]. *Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 26 October 2019).